

Monikäyttöinen vallankumous

PORTER, Roy and TEICH, Mikuláš (editors): *Revolution in History*. Cambridge University Press. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1987 (1986). 341 s.

Kirjoittajat: E.J. Hobsbawm, M.I. Finley, Joseph Needham, Arnošt Klíma, T. Hajdu, Victor Kiernan, Alan Macfarlane, William N. Parkes, Elizabeth L. Eisenstein, Peter Burke, Ernst Wangermann, Ronald Paulson, Akos Paulinyi, Roy Porter, Mikuláš Teich.

Käsillä on jälleen yhden yleiskäsitteen ympärille koottu artikkelikokoelma. Käsitteen nimi on vallankumous ja tekstejä on peräti 15. Osansa saavat poliittinen historia, tiede, taide, populaarikulttuuri, sosioekonominen yhteiskunta sekä vallankumoustutkimus itse. Kirjoittajat tulevat idästä ja lännestä edustaen historian eri alueita ja historiallista sosiologiaa.

Teoksen johtoartikkeli on Eric Hobsbawmin käsiälaa ja perustuu hänen esitelmäänsä Historian maailmankongressissa 1975. Lähiainojen kulttuurihistoriaa koskevien kansankäsitysten kanssa sopii hyvin yhteen se, että Yhdysvaltojen Kongressin Kirjaston alakohtaisessa luettelossa vallankumousta koskevan kirjallisuuden määrä, joka pysyi stabiilina vielä 1950-luvulla, osoittaa valtavaa kasvua 1960-luvun alusta lähtien. Niinpä Hobsbawmilla, joka on ottanut tehtäväkseen luonnostella historiallisen vallankumoustutkimuksen koko kenttää – "maisemaa jonka sisällä historiallinen vallankumousten tutkimus tulisi asettaa paikoilleen" – on mitä järjestää. Tuloksena on kunnioitusta herättävän tiivis suoritus: artikkelinsa 35 sivulla hän pistää järjestykseen reilut 200 tutkimusta.

Vaikka Hobsbawm kieltää kirjoittavansa yleistä teoriaa vallankumouksesta, on artikkelin – ja ehkä koko kirjan – kiintoisin anti juuri hänen yleisissä väitteissään ja niiden perusteluissa. Yleistykset ovat usein vähän hankalasti kaksitarkoitteisia: ne koskevat sekä vallankumoustutkimusta että vallankumouksia. Hän keskittyy makrohistoriallisiin vallankumouksiin, jotka ovat "murtumakohtia kasvavan jännityksen alla olevissa järjestelmissä". Aluksi jo saamme tietää, ettei vallankumousten historiallista tutkimusta voi erottaa niiden erityisten esiintymisperiodien muusta tutkimuksesta. Sitä ei voi irrottaa myöskään tutkimuksen teon historiallisesta periodista. Kolmanneksi erityisesti on epähistoriallisena hylättävä kaikki positiiviset ja negatiiviset muunnelmat näkökulmasta jossa vallankumous on aina vältettävissä jos poliittisen järjestelmän luova potentiaali kyetään

realisoimaan'. Lyhyesti: Hobsbawm vaatii historiallista herkkyyttä ja torjuu yleisen vallankumousteorian.

Rajanveto on olennainen ja aika tyypillinen historian-tutkimuksessa. Se johtaa siihen, että yleiskäsite vallankumous on vain jonkun tietyn aikakauden jotain tiettyä aikakautta koskeva erityiskäsite. Emme voi vertailla agraarivallankumousta (siirtyminen keräilystä ja paimentolaisuudesta maanviljelykseen) ja teollista vallankumousta. Tarpeetonta on myös rinnastaa antiikin kaupunkivaltioiden vallankumouksia Ranskan Suureen vallankumoukseen. Tehtäväksi asetuu määrittää erityiset periodit vallankumous-käsitteen erityiselle käytölle. Tarkasti ottaen Hobsbawm johtoartikkelin päätteeksi vie itse kokoelmalta oikeutuksen.

Vuoden 1776 jälkeinen aika näyttää Hobsbawmista vallankumousepookilta, mutta toisaalta samana aikana on samoja perustavia yhteiskunnallisia muodonmuutoksia käyty läpi vallankumoukseksi tunnistamattomissa prosesseissa. Yleinen laki ei toimi. Siksi parhaita vallankumouksen määritelmiä ovatkin deskriptiiviset tai syntetisoivat. Niidenkin pohjalta löytyy sentään jotain yhteistä tunnusmerkistöä.

Vain harva historiotoisia onnistuu tunnistamaan vallankumouksen siellä, missä ei esiinny huomattavaa joukkojen mobilisaatiota. Toinen yleinen tunnistamiskriteeri on poliittinen vallanvaihdos. Makrotason muutokset sanokaamme esikapitalistisesta kapitalistiseen yhteiskuntaan eivät sinänsä ole vallankumouksia missään historiallisesti erottuvassa mielessä.

Vallankumousten vertailevissa tutkimuksissa on Hobsbawmin mukaan keskitytty vallankumouksen syiden sekä sen puhkeamista ja menestymistä määräävien olosuhteiden tarkasteluun. Yleensä erotetaan vallankumouksen ilmaantumisen tai menestyksen mahdollistavat pitkän aikavälin perimmäiset edellytykset ja syyt niistä välittömistä ja sattumanvaraisista tekijöistä, jotka säävät kumouksen vyörynsä. Hobsbawm pitää erottelua hyödyllisenä mutta näkee siinä kolme haittapuolta. Ensinnäkin siinä on taipumus ajatella, että vallankumous ei ole ajan mittaan väistämätön. Toiseksi selkeä edellytysten ja laukaisevien tekijöiden erottelu ei useinkaan ole mahdollinen; systeemin kasaantuvat jännitteet saattavat itse asiassa tuottaa välittömiä tekijöitä, kuten taloudellisia kriisejä ja sotia, sekä edistää vanhojen hallitusten haavoittuvaisuutta herkistäviä tilanteita, kuten finanssikriisejä. Kolmanneksi yritykset konstruoida vallankumousten automaattisen generoitumisen malleja väheksyvät erästä ratkaisevan tärkeää seikkaa: rakenteellisten/suhdanteellisten ja tilanteittaisten tekijöiden yhteennivoutumista. Silti Hobsbawm ei täysin hylkää erottelua, sitä vain on sovellettava sensitiivisesti ja pre-

suppositiot tuntien. Hän käy läpi joukon vallankumouksellisten tilanteiden ja vallankumousten esiinpurkauksien tutkimuksia päätyen siihen, että vertailevan tutkimuksen kannalta saattaisi nykytilanteessa olla hedelmällisempää vertailla kriisejä jotka *eivät* ole johtaneet vallankumoukseen odotuksista huolimatta ja epäonnistuneita vallankumouksia kuin jatkaa varsinaisiin vallankumouksiin kohdistuvien tapaustutkimusten sarjaa.

Se, miten vallankumoukset päättyvät, on kiinnostanut viimeaikojen tutkijoita paljon vähemmän kuin se, miten ne alkavat. Tehdyssä tutkimuksessa korostuu vallankumouksen valtiota generoiva ja vahvistava tehtävä. Suurille vallankumouksille yhteinen tulos ei kuitenkaan liity sinänsä valtiovaltaan vaan valtiovaltaan, joka omistautuu luomaan uutta kehystä ja orientaatiota yhteiskuntaan. Kehyksellä tai rakenteella Hobsbawm tarkoittaa — modernista puheen ollen — "sellaista pysyvää institutionaalisten järjestelyjen sarjaa efektiivisen valtion sisällä joka perustuu voimiin jotka ovat kykeneviä sekä ylläpitämään hallitusta että sen kontrollia ja pakottavat tietyn luonteen ja orientaation sitä seuraavalle autonomiselle kansalliselle kehitykselle joka tapahtuu valtion vallan ja resurssien alaisuudessa". Kehys ei ole mekaaninen vallankumouksen ohjelman materialisaatio. Päin vastoin uutta systeemiä kannattelevat voimat syntyvät useimmiten vasta vanhan hallituksen raunioista, ne eivät ole valmiina koneistona odottelemassa valtaanpääsyään. Vallankumouksen päättymisen ajoittaminen on hankalaa: milloin vallankumouksellisten uudistusten vaihe oikeastaan päättyy, milloin se päättyi Neuvostojen maassa? Tämä saattaa olla eräs syy siihen, että vallankumousten tuloksia on tutkittu niin vähän.

Pohtiessaan yleistä eroa porvarillisen liberalismien kauden vallankumousten ja tämän vuosisadan vallankumousten välillä Hobsbawm nojaa Gramscin teesiin, jonka mukaan talouselämä ja kansalaisyhteiskunta ovat porvarillisessa yhteiskunnassa itsenäisiä suhteessa valtion, vaikka ovatkin riippuvaisia niistä edellytyksistä, joita vain valtio saattaa luoda. Siksi vallan heterogeenisyys, jopa 'kaksoisvalta', saattoi olla jatkuvaa porvarillisten vallankumousten kaudella. Yleisenä ja ilmeisimpänä porvarillisten vallankumousten tavoitteena oli liberaalien valtion instituutioiden rakentaminen. Valtavasti kiinnitettiin huomiota poliittisen valtiomuodon ja säädösten yksityiskohtaiseen kehittelyyn, muuten kehityksen annettiin kulkea omia teitänsä. Jälkiliberaaleissa kumouksissa sitä vastoin on ollut välttämätöntä, vaikka ei pyritäisikään ei-kapitalistisiin järjestelmiin, kehittää julkisen vallan, hallinnon, suunnittelun ja kansallisen kehityksen instituutioita. Tämän vuosisadan vallankumouksia luonnehtii Hobsbawmin mukaan kolme seikkaa: jot-

kut niistä ovat ei-kapitalistisia, suurimmassa osassa edustuksellinen demokratia ei ole osoittautunut enempää kestäväksi kuin käyttökelpoiseksikaan, ja kolmanneksi virallisen valtion tai valtiopuolueen instituutioilla on ollut ratkaiseva asema vallankumouksen jälkeisessä rakennustyössä.

Mitä vallankumoukselliselle hengelle tapahtuu sen jälkeen kun kumouksen saavutuksista on tullut takuuvarmoja yhteiskunnan osia ja siitä itsestään osa kansallista historiaa? Se institutionalisoiituu ja rutinisoituu tai jää osaksi kansallisten juhlien retoriikkaa. Jännittävää vaihtelua löytyy tälläkin suunnalla. Hobsbawm kyselee, milloin viimeksi joku brittipoliitikko viittasi 'kunniakaaseen vallankumoukseeimme' ja vertaa tätä unohtuneen tilaa toisaalta amerikkalaiseen toistuvaan viittailuun poliittisessa argumentoinnissa ja toisaalta ranskalaiseen poliittiseen ja ideologiseen keskusteluun vallankumouksesta. Joka tapauksessa mikään vaihtoehto ei voi perustua varsinaisen vallankumouksellisen hengen jatkuvaan ylläpitoon, sillä sitä kuvaa Hobsbawmin mukaan Max Weberin tunnettu väite: "Kaikki historiallinen kokemus vahvistaa etteivät ihmiset olisi saavuttaneet mahdollista jolleivät he tässä maailmassa yhä uudelleen olisi tavoitelleet mahdottomia".

Oliko antiikissa vallankumouksia, kyselee M.I. Finley artikkelissaan. Marxilla vallankumous tarkoitti radikaalia ja väkivaltaista muutosta poliittisen vallan luokkaperustassa. Tällaisia vallankumouksia antiikissa ei tiukassa mielessä esiintynyt. Sekä tapahtumahistoria että aatehistoria viittaavat pikemminkin hallitusmuotojen syklivaihteluun kuin progressiivisiin vallankumouksiin. Antiikissa ei muutosta käsitetty lineaariseksi vaan sykliseksi. Mutta, kuten Finley toteaa, tämä vertailu modernin kauden kumousten ja antiikin kumousten ominaispiirteiden välillä tuottaa tulokseksi yhä uudestaan vain samoja tunnettuja banaliteetteja. Hän asettaakin tehtäväkseen vertailla antiikin kumouksia ja muita muutoksen muotoja keskenään. Tämä johtaa hänet problematisoimaan vanhaa itsestäänselvyyttä vallankumousten puuttumisesta antiikissa. Rooman kaudelta löydämme Augustinuksen heikon muttei merkityksettömän 'vallankumouksen', jossa tapahtui siirtyminen tasavallasta ruhtinaskuntaan Julius Caesarin murhaa seuranneen sisällissodan tuloksena. Se eroaa kuitenkin ratkaisevasti niistä 'vallankumouksista', jotka tapahtuivat Ateenassa Kleistheneen ja Solonin kaudella. Jälkimmäiset olivat enemmän vallankumouksia, sillä niihin liittyi olennaisena osana kansan laajentunut osallistuminen hallitsemiseen. Valta ei ainoastaan siirtynyt eliitiltä toiselle, vaan poliittinen osallistuminen ja vallankäyttö laajeni talon-

poikien, kauppiaiden ja käsityöläisten piiriin. Ero on selvä kun vertauskohdaksi otetaan roomalaisen eliitin tapa käyttää kansaa hallitsemisensa välineenä 'leipää ja sirkushuveja' -periaatteella. Kreikan myöhäisellä arkaaisella kaudella ja klassisella kaudella tapahtuneita vallankumouksia Finley ylistääkin harvinaisiksi askeliksi ihmiskunnan historiassa, askeliksi jotka toistuivat vasta kaksi tuhatta vuotta myöhemmin porvarillisen kauden kumouksissa.

Kiinnostava vertailukohta Euroopan antiikille on vanha Kiina. Miten on kiinalaisen kumouksen laita ennen modernia ja Maoa? Sitä tarkastelee artikkelissaan Joseph Needham. Vanhassa Kiinassa ei ollut sosiaalista rakennetta perustavasti järkyttäviä kumouksia. Sen sijaan dynastiat vaihtuivat: ulkoisen vihollisen invaasio johti uusien dynastioiden perustamiseen ja talonpojat kapinoivat tukeakseen uuden dynastian valtaansa. Mutta yhteiskunnan peruspiirteet pysyivät samoina. Vallan syklinen ajattomuus ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että vanhat kiinalaiset eivät olisi ottaneet ajan kuluksa vaarin. Päinvastoin: Needham todistelee lukuisilla esimerkeillä että historian kulku oli vanhan Kiinan asukkaille kenties paljon reaalisempaa ja elävämpää kuin muille antiikin kansoille. Dynastioiden sykliä ei vastaanuttanut muuttumattomuuden historia. Vanhassa Kiinassa jokainen muutos merkitsi reaalista siirtymistä uuteen aikaan, uuteen tilanteeseen. Meillä on taipumusta yleistää Euroopan antiikin pohjalta, siksi Needhamin viesti on tärkeä.

Elizabeth L. Eisenstein käsittelee kirjapainovallankumouksen ja porvarillisen vallankumouksen suhdetta. Myöhäiskeskiajalla kirjoja kopioitiin käsin siinä määrin laajasti, että se on antanut erälle tutkijoille aiheen kieltää painettuun sanaan siirtymisen vallankumouksellisuus. Eisenstein haluaa kumota tämän teesin. Hän korostaa organisatorista kumousta: kirjojen kustantamisen, julkaisemisen ja jakelun organisaatiot ja alueelliset keskuskeskukset muuttuivat vallankumouksellisesti kirjapainotekniikkaan siirtymisen myötä.

Eisenstein ei kirjoita vallankumouksen ja julkisen sanan koko historiaa. Hän poimii esimerkkejä ja polemisoi etenkin Ranskan Suuren vallankumouksen tulkintaa. Hän väittää, että vuosien 1788-9 tapahtumat olivat paljon enemmän kuin yleensä uskotaan sen huomaamatto-

man löystymisen varassa, joka tapahtui hallituksen kontrollissa painettuun sanaan. Kuuluksa Heinäkuun 5. päivän (1788) kuninkaallinen julistus ei kuuluttanut ainoastaan säätyjen yleistä kokoonkutsusta, vaan kehoitti myös kaikkia ranskalaisia saattamaan mielipiteensä tunnetuksi. Tietenkään Ludvig XIV ei tarkoittanut lehdistön vapautta, hän vain nojasi perinteiseen kaavaan pyytään alamaisiaan ilmaisemaan näkemysensä. Pyyntö oli luonteva osa absoluuttisen monarkin ehdotonta sananvaltaa. Joka tapauksessa tuloksena oli valtava pamflettien purkaus, joka hämmensi mielipideilmaston vallankumoukselliseen tilaan.

Toisena neljännen valtiomahdin vallankumouksellisen paikan osoittimena Eisensteinilla on Bastiljin valtaus. Sinne suljettiin yli kahdeksansataa tekijää, kustantajaa ja kirjakauppiasta vuosien 1600 ja 1756 välisenä aikana. Kuvan Bastiljista kuninkaallisen tyrannian symbolina loi julkinen kynä. Tulkitsijoita on kovasti hämmästyttänyt se, että Suuressa Vallankumouksessa Bastiljin valloittamiseksi käytiin pitkä ja verinen taistelu vaikka siellä virui enää muutama vanki. Eisensteinin mukaan jälkimmäinen selittyy edellisellä: Bastiljin valtaus oli vallankumouksen symbolinen voitto. Neljäs valtiomahti oli vallankumouksen omin ja siinä mielessä arvokkain poliittinen voima.

Eisensteinilla on heittää hieman lisämausteita myös nykyajan 'keskiaikaisuutta' koskevan kulttuurikeskustelun soppaan. Siirryttyään luostarikammioista painotaloihin on kirjoitettujen aineistojen kopiointi näet jälleen siirtymässä painataloista kopiokeskuksiin sekä kotien ja kammioiden mikrotietokone- ja tulostinasemiin. Jokaisella kirjan tarvitsijalla on jälleen omat kopiopalvelijansa — keskiajalla ne olivat piispojen kirjureita, nyt ne ovat tutkijoiden rivikirjoittimia ja kopiokoneita. Keskiajalla oppineet kopioituttivat kirjureillaan tiettyjä itse valikoiduista fragmentteista ja kommentaarikokoelmia, samaa teemme me nykyään omilla vehkeillämme. Nähdäkseen ero on kuitenkin selvä: kymmenen kirjurin tuotos tuskin riitti piispan puhdelukemisiksi, mutta yhden kirjoittimen ja kopiokoneen tuotos riittää hyvin ylikyllästämään useamman tutkijan luentahorisontin. Keskiajalla tutkimustyötä hidasti tekstien puute, nyt sitä uhkaa ylitarjonnan ja seulontatyön raskaus.

Jari Ehmrooth